

МІСЦЕ І СТАТУС ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ПРАВОСУДДЯ

*Гончарова Н.І., доцент кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін ОДУВС, к.філос.н., доцент*

Сьогоднішній етап розвитку правової теорії та практики в Україні характеризується кардинальними змінами. Протягом другої половини 20-го – початку 21-го століття на рівні міжнародної спільноти і в окремих країнах поволі вкорінюється усвідомлення того факту, що найбільш значущою проблемою сучасної юридичної науки та правозастосовної практики має стати захист прав і законних інтересів потерпілих від злочинів, ефективного їх поновлення та своєчасного відшкодування завданої злочином шкоди.

Тривалий час увага правознавців, психологів, педагогів, зрештою, філософів була зосереджена на суб'єкті злочину, на причинах і обставинах, які підштовхнули його до вчинення делікту, наслідках його дій для суспільства, способах його покарання та реабілітації тощо. Особа потерпілого залишалася на периферії суспільного інтересу. На сьогодні ця ситуація починає змінюватися, однак і нині потерпілий від злочину, залишається, за влучною оцінкою Ю.В. Бауліна та В.І Борисова, найбільш трагічною фігурою в кримінальній справі. [1, с. 5] Правознавці вказують на те, що держава, в особі її вповноважених органів, розглядає потерпілого від злочину лише як фігуранта справи, стосовно якого треба здійснити певні процесуальні дії. Таким чином людина, яка стала жертвою скоєного проти неї злочину, вимушена до того ж діяти за правилами незрозумілої для неї «юридичної гри». [1, с. 5]

Зазначена проблема актуальна не лише для української правової реальності. Четверть століття тому видатний німецький кримінолог Г.Й. Шнайдер писав, що звертаючись «за допомогою» до жертви злочину органи кримінального переслідування вирішують головним чином свої специфічні задачі, що в кримінальній поліції і в судах до неї часто ставляться з упередженістю, а іноді навіть з відвертою агресивністю. Що в той час як суспільство цілком справедливо підіймає питання про конституційні права обвинувачуваних або вже осуджених злочинців, ніхто не говорить про порушення конституційних прав жертв злочинів. [2, 361-362]

Зазначена проблема породжується і відтворюється внаслідок двох взаємопов'язаних складових.

1. Ідеологічна складова. Характеризуючи злочин як *суспільно-небезпечне* діяння, вчинене суб'єктом злочину правова теорія вказує на дві сторони правового конфлікту: суспільство, чиї права та інтереси піддаються небезпеці, та суб'єкта злочину, який на ці права та інтереси посягає. Оскільки функції захисту суспільства делеговані державі, то і в судовому «змаганні» виділяються дві основні ролі: державний обвинувач (прокурор) та обвинувачуваний (ймовірний суб'єкт злочину). Таким чином, безпосередній жертві злочину належить місце серед «інших осіб» судового процесу.

2. Прагматична складова. В процесі судочинства роль жертви злочину відносно незначна. Фактично вона виступає інформантом, тобто, носієм значущої інформації, і в такому ракурсі прирівнюється до свідка злочину. З іншого боку, жертва злочину – це особа, яка «має свій інтерес у справі», отже її суб'єктивні коментарі й оцінки лишень утруднюють судовий процес. Не дивно, що тривалий час обсяг прав потерпілого майже дорівнював обсягу прав свідка. І навіть зараз, незважаючи на надану законом можливість висловити свою думку з приводу призначення покарання або примусових заходів медичного чи виховного характеру обвинувачуваному, реальний вплив потерпілого на вирішення вказаних питань мінімальний.

З урахуванням вищезазначеного зрозуміло, що головним завданням правосуддя є визначення міри провини правопорушника, його покарання і, у такий спосіб, захист суспільних інтересів. Однак покарання злочинця і безпосереднє забезпечення (відновлення) прав жертви злочину не завжди є одним і тим самим.

Надаючи жертві злочину право пред'явити цивільний позов з метою компенсації нанесеної шкоди, держава створює формальні умови для ініціативи потерпілого в цій сфері, але не гарантує позитивного результату і не забезпечує його засобами для досягнення визначеної мети. Результатом є втрата людьми віри у правосуддя взагалі, а отже – пошуки альтернативних способів захисту справедливості та відновлення своїх майнових і немайнових прав. Ці пошуки можуть мати результатом спонтанну розправу над злочинцем (або особою, яку вважають такою), чи інші протиправні дії, у тому числі й звернення до злочинних угруповань з метою організації злочинів «на замовлення». Вочевидь, найпростішою з формальної точки зору є ситуація, коли потерпілий переповнюється зневірою і мовчки терпить несправедливість. Однак така позиція є контрпродуктивною з точки зору засад правової демократичної держави.

Література:

1. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / Колектив авторів. За заг.ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова. – Х.: Вид-во Кроссруд, 2008. – 364 с.
2. Шнайдер Г.Й. Криминология: Пер.с нем./ Под общ.ред. и с предисл. Л.О. Иванова. – М.: издательская группа «Прогресс» - «Универс», 1994. – 504 с.